

Englantilainen väitöskirja suomen partitiivista

Helsingin yliopiston englannin kielen apulaislehtorina vuosina 1951—53 toiminut NORMAN DENISON St. John's Collegesta, Cambridgestä, on viime huhtikuussa esittänyt tarkastettavaksi laajan (329 koneellakirjoitettua liuskaa), väitöskirjaksi aiotun tutkielman *The Partitive in Finnish*. Sen tarkastajiksi pyydettiin kahta Birminghamin yliopiston professoria: tunnettua Suomen ystävää Alan S. C. Rossia ja allekirjoittanutta. Kun Englannissa väitöskirjoja ei yleensä julkaista, vaan ne talletetaan 3—4:nä siististi sidottuna kappaleena asianomaisen yliopiston tai collegen kirjastoon, niin on olemassa vain vähän toiveita siitä, että Denisonin työn tulokset pääsisivät meikäläisten fenestriin tietoon. Lienee sen vuoksi hyödyllistä selostaa sitä Virittäjän palstoilla.

Denison lienee ensimmäinen vieras-kielinen (muutamia Suomen ruotsalaisia lukuunottamatta), joka uskaltanut suomen lauseopin alalle, sen tunnettuja »oikeakielisyyksivaaroja» pelkäämättä. Hän nimenomaan tähdentää olevansa »vieras mies» alallaan ja tarkastavansa asioita ulkomaalaisen kannalta, mutta se ei estä häntä silloin tällöin ottamasta omaa kantaa arkaluonteisissa oikeakielisyyksikysymyksissä. Hänen aineistonsa on hyvin laaja. Paitsi Airilan, Grünthalin, Hakulisen, Kettusen, Ojajärven, Rapolan, Ravilan, Saarimaan, Sadeniemen, Setälän, Siron ja Tunkelon tunnettuja teoksia ja Virittäjässä julkaistuja kirjoitelmia hän on käyttänyt Helsingin yliopiston historiallis-kielietieteellisen laitoksen kirjastoon talletettuja laudaturkirjoituksia, joista tärkein lienee Erik Ahlman-vainajan tutkimus Westhin käsikirjan ja Mes-

sun teksteissä esiintyvistä partitiiveista. Näiden lisäksi Denison on koonnut satoja esimerkkejä Agapetuksen, Jalmarin Finnen, Maiju Lassilan, Sillanpään ja Mika Waltarin teoksista sekä 1500—1800-luvun teksteistä. Muistaks kielistä on esimerkkejä paljoa vähemmän, ja lappia ja mordvaa mainitaan vain nimeksi, vertailun vuoksi, Beronkan ja Ravilan teoksien mukaan.

Denison koettaa saada tutkimuksensa samalla sekä synkroniseksi että diakroniseksi, mutta edellinen puoli on aivan ilmeisesti etualalla. Verrattain paljon tilaa on omistettu kielioppitermistölle, joka englannin kielessä on aivan toisenlainen kuin suomessa, ruotsissa ja saksassa ja aiheuttaa vaikeuksia suomen kielen seikkoja käsiteltäessä.

Partitiivin käytön tapaukset on jaettu seuraavasti:

I. Verbien määräyksiä, vastauksissa kysymyksiin:

1. mistä? (*kaukaa, takaa*),
2. miksi? (*vanhuuttaan*),
3. missä suhteessa? (*omaa sukuaan*),
4. mitä tietä?
5. milloin? (*nykyään, kuultuaan, öitä ja päiviä*)
6. millä tavoin? (*salaviihkaa, täyttä voimaansa*).

II. Nominien määräyksiä (huomautettakoon, että englanniksi »nouns» tarkoittaa myös pronomineja ja lukusanoja):

1. vertailuissa (*kovempi kiveä*),
2. »täynnä olemisen ilmaisuna» (*sydän täynnä hyvyyttä*),
3. lukusanojen yhteydessä (*toisella kertaa*),
4. varsinaiset partitiivi-ilmaisut (*vähän aikaa, lasillinen vettä*)
5. prepositioiden ja postpositioiden

yhteydessä (*lähelle, -ltä, -llä kaupunkia*). Denisonin mukaan kaikki suomen prepositiot ja postpositiot ovat alkuaan olleet nomineja.

6. mittasuhteissa (*kuta useampi, sitä huonompi*).

III. »Epämääräisenä subjektina» ns. eksistentiaalilauseissa (*pöydällä oli leipää, maitoa, juustoa ja lihaa*).

IV. Objektina.

V. Predikatiivina.

VI. Absoluuttisena partitiivina (*istun tässä kuhmuja päässä*).

Kunkin ryhmän kohdalla esitetään ensiksi nykysuomen, sitten vanhan kirjakielen ja muiden ims. kielten aineisto ja täten saatuja kantasuomen faktoja verrataan lapin faktoihin ja mordvan ablatiivin käyttöön. On luonnollista, ettei Denison useimmiten kykene muuhun kuin edeltäjiensä kriittilliseen tarkasteluun ja heidän tuloksiensa kokoamiseen, vaikka hänen aineistonsa runsaus tekee useasti asiat entistä varmemmiksi ja selvemmiksi. Parissa tapauksessa hän kuitenkin esittää aivan itsenäisiä ajatuksia ja selityksiä, joita suomalaisetkin tutkijat voivat käyttää hyväksensä, varsinkin kun Denison on saattanut tarkistaa päätelmiään kokeellisesti, käännättämällä sopivasti valittuja englantilaisia lauseita suurella joukolla suomalaisia ylioppilaita, jotka eivät tietäneet, että kyseessä oli koe. Eräs tällainen tapaus on partitiivissa oleva objekti, joka Denisonin mukaan saattaa esiintyä kolmessa tapauksessa: 1) kielteisissä lauseissa, 2) kun vain osa objektisanasta on mukana, esim. *hän osti uusia kirjoja* 'he bought some new books', mutta: *hän osti uudet kirjat* 'he bought the new books'¹, ja 3) kun verbin toiminta objektin suhteen on tai on ajateltu olevan »tuloksetonta» (irresultative). De-

nison luettelee 97 suomalaista verbiä (ampua, armahtaa, aukoa, auttaa, edustaa, estää, etsiä, haluta, halveksia, harjoittaa, hoputtaa, houkutella, huvittaa, häiritä, ihmetellä, ilahduttaa, inhota, inhottaa, jatkaa, jonottaa, jättää, kaivaa, kalvaa, kannattaa, kantaa, katsoa, katsella, kattaa, kaulistaa, kehittää, kierittää, kiittää, kirjoittaa, kirotta, kohdata, kohottaa, korjata, kumartaa, kutsua, kysyä, käydä, käyttää, könyyttää, laahata, levittää, liikuttaa, liioitella, lyödä, merkitä, miettiä, muistaa, munittaa, muodostaa, muuttaa, niistää, nähdä, näyttää, odottaa, opettaa, ottaa, peittää, pelätä, pelottaa, pelästyttää, pettää, piestä, pitkästyttää, pitää, polttaa, potkaista, potkia, purra, pyyhkiä, pyytää, rakastaa, ravistaa, saattaa, siirtää, siunata, surkutella, syleillä, syyhyttää, tarkoittaa, tutkia, tyydyttää, vaihtaa, valittaa, varjella, venyttää, vetää, viehättää, vihata, välttää, yhdistää, ylistää, ympäröidä, ärsyttää), jotka »voivat saada joko akkusatiivi- tai partitiiviobjektin». Tosin hän ei läheskään kaikissa tapauksissa kykene mainitsemaan esimerkkiä akkusatiiviobjektista, mutta täytyy myöntää, että niissä tapauksissa, missä molemmat objektinsijat esiintyvät rinnan, Denisonin selitys, joka lähentelee Hakulisen SKRK. II § 30 antamaa, on kaikkia muita luontevampi. Esim. Setälän Suomen kielen lauseopin määritelmä »jos tekeminen ajatellaan kestämiseensä nähden rajoitetuksi (täytyneeksi, täytyväksi), on objekti totaalinen» ei selvästikään sovi esim. lauseeseen: »*hän ampui veljensä, joka sai surmansa, ja 60-vuotiasta isäänsä, joka oli toimitettava sairaalaan*». Denisonin mukaan »tuloksetallinen» (resultative) toiminta, joka edellyttää akkusatiivi-

¹ Näin kääntää Denison. Minusta molemmat lauseet voitaisiin kääntää myös 'he bought new books', edellisessä tapauksessa »joitakin uusia kirjoja», jälkimmäisessä »uudet kirjat, esim. kadonneiden tilalle». Vrt. Aarni Penttilän esimerkkejä, Vir. 1955, s. 159.

objektia, tarkoittaa sitä, että objektin normaalityössä on tapahtunut sellainen verbin toiminnan aiheuttama ratkaiseva muutos, ettei tuon toiminnan jatkuminen enää voi ratkaisevia muutoksia aiheuttaa («a decisive change implied by the meaning of the verb in context, of such a nature that it cannot be thought of as continuing beyond the point implied in the context»). Jos siis, kuten edellä olevassa esimerkissä, objektin (ihmisen) normaalityössä on elossa olo, niin sen ampuminen aiheuttaa ratkaisevan muutoksen vasta objektin kuoltua, sillä haavoittunutta voidaan jatkuvasti ampua ja aiheuttaa hänen kuolemansa, kun taas kuolleeseen henkilöön voidaan syyttää kuulia miten paljon tahansa — mitään ratkaisevaa muutosta sen tilassa ei sen tähden tapahdu. Aivan sama suhde on esim. seuraavien lauseiden välillä: *hain lompakkoani koko päivän* (mutta en ole sitä löytänyt, joten lompakon tilassa ei ole tapahtunut mitään ratkaisevaa muutosta ja hakemisen jatkaminen olisi vielä saattanut sen aiheuttaa, vaikka tekeminen olikin kestämisensä nähdn rajoitettu eli täyttynyt, sillä lopetin etsiskelyn illalla) ja *hain lompakkoni silmänräpäyksessä* (otin sen esille, joten sen tilassa on tapahtunut ratkaiseva muutos piilossa olosta esille oloon, jota ei jatkuvalla etsiskelyllä olisi voitu enää muuttaa). Kummalla kyllä, Denison ei mainitse *hakea*-verbiä luettelossaan. Polemisoiden Siroa vastaan (Puhumista merkittävät verbit . . . 1949, s. 32) Denison osoittaa, että lauseessa *häntä sanottiin tunnolliseksi työntekijäksi* verbi ei ole resultatiivinen, sillä sanomalla jotakin jostakin miehestä ei vielä aiheuteta sellaista ratkaisevaa muutosta hänen tilassaan, jota ei olisi voitu jatkaa edelleen jatkamalla sanomista. Sen sijaan *hän sanoi sanan* on resultatiivinen, sillä kerran sanottua sanaa (esim. jo-

takin salassa pidettävää tunnussanaa tms.) ei voida enää tehdä vielä sanomattomaksi eikä ole olennaista eroa siinä, tuliko se sanotuksi kerran vai tuhat kertaa — molemmissa tapauksissa se on »sanottu».

Toinen tapaus, jossa nuori englantilainen tutkija uskaltautuu suomalaisen oikeakielisyyssiiväkköön, on partitiivissa oleva predikatiivi, joka Sadeniemen (Vir. 1950, s. 46—53) mukaan on mahdollinen vain jos se ilmaisee »jaollista» käsitettä ja jonka Airilan (Suomen kielen lauseoppi 1953, s. 15) mukaan silloin nimenomaan pitää olla partitiivissa. Denison mainitsee kuulleen hyvin usein sanottavan *Onko vesi jo lämmin?*, kun on puhuttu tietyistä vesimassasta, esim. kylpyvedestä, ja korjaa säännön niin, että »nominatiivipredikatiivi on mahdollinen silloin, kun se ilmaisee määräistä, vaikkapa jaollistakin käsitettä».

Tässä yhteydessä Denison puuttuu myös Saarimaan ja Kettusen väliin väittelyyn kielletystä tupakoinnista (Vir. 1944), ja sanoo, että lauseiden *tupakointi on kielletty* ja *t. on kielletty* välillä on suunnilleen sama ero kuin esim. lauseilla *kauneus on katoava* 'beauty shall perish' ja *kauneus on katoavaa* 'beauty is transitory'. Edelliset lauseet ovat »verbinvoittoisia», ne sisältävät passiivin perfektin resp. aktiivin futuurin muotoja, jälkimmäisissä taas on todellinen predikatiivi, ne ovat siis »adjektiivivoittoisia». Näin ollen molempia voidaan puolustaa eri argumentein (kuten Saarimaakin on tehnyt myöhemmin, ks. Kielenopas, 1947, s. 151).

Mielenkiintoisin ja itsenäisin ajatus koko teoksessa on Denisonin yritys seltää partitiivipredikatiivin suurta yleistymistä nykysuomessa 1860-luvulta alkaen verrattuna vanhaan kirjakieleen sellaisissa tapauksissa kuin esim. *coua roca ia pajsjettu liha on wa-*

hingolinen (katso Sadeniemi Vir. 1950, s. 52). Ensimmäisen esimerkin partitiivin käytöstä tällaisessa tapauksessa (*kuitengin on sijnä sivussa tarpellista . . .*) Denison on löytänyt vuodelta 1788, mutta hän osoittaa, että nominatiivin käyttö on jatkunut kauas 1800-luvulle. Aikaisemmin oli oletettu, että nominatiivin käyttö olisi ollut ruotsin kielen vaikutusta, mutta Sadeniemi on osoittanut, ettei se pidä paikkaansa, sillä juuri ruotsissahan on olemassa määrällisen ja epämäärällisen muodon rinnastus, joka suuresti muistuttaa suomen nominatiivin ja partitiivin välistä suhdetta: *ostin maitoa — jag köpte mjölk*, mutta *ostin maidon — jag köpte mjölken*. Denison tekee rohkean hypoteesin, joka, kuten hän sanoo, ei olisi »pälkähtänyt suomalaisen päähänkään», nimittäin että tämä näennäisesti mitä tyypillisimmin suomalainen partitiivin, suomen kielen erikoissijan, käyttö on itse asiassa ruotsin vaikutuksen tulosta. Hän olettaa, että juuri ruotsinkieliset fennomaanit 1800-luvun alussa ja puolivälissä, ruvetessaan käyttämään suomea kirjoituksissaan, vaistomaisesti käyttivät partitiivia vastaamassa ruotsin epämääräistä muotoa: esim. *den farliga leken — vaarallinen leikki*, mutta *leken är farlig — leikki on vaarallista*.

Lukiessaan Denisonin mielenkiintoista teosta slavisti kiinnittää huomiota niihin syntaktisiin paralleleihin, jotka muodostavat toiselta puolen ims. partitiivi (< suom.-ugr. ablatiivi) ja toiselta puolen slaavilainen (ja osittain balttilainen) genetiivi (< indo-euroopp. ablatiivi). Kielteisten lauseiden objektigenetiivi ja eksistentiaalilauseiden subjektigenetiivi vastaavat, kuten jo kauan on tiedetty, täysin ims. partitiivin käyttöä. Sen lisäksi slaavil. genetiiviä käytetään vertailussa, aivan samoin kuin latinan ja sanskritin ablatiivia ja toiselta puolen suomen partitiivia ja mordvan ablatiivia. Denison kiinnittää huomiota myös »Schaumwasser»-partitiiviin (*tuota noin, siinä sitä ollaan* jne.), mutta hän ei huomaa, että aivan samassa merkityksessä käytetään venäjän puhekielessä genetiiviä (*togo, etogo, čego*), kun sen sijaan esim. ruotsissa tällaisina täytesanoina toimivat aina nominatiivi-akkusatiivimuodot (*det där, det här*). Lopuksi mainittakoon, että muinaisvenäjässä käytettiin genetiiviä ilman prepositiota merkitsemään lähtökohtaa (esim. Novgorodin I:ssä kronikassa: *otstupi Kyeva* 'hän lähti, peräytyi Kiovasta'), aivan kuin suom. *takaa, kotoa, kaukaa*.

V. KIPARSKY